

ÚVOD DO STUDIA POLITIKY

STUDIUM TEXEY

Miroslav Novák et al.

Úvod do studia politiky

Miroslav Novák et al.

Pro první vydání celou publikaci posoudili doc. PhDr. Vít Hloušek, Ph.D.,
a prof. Jan Holzer, Ph.D.

Jednu z nových kapitol druhého, rozšířeného vydání (2019) lektorovala
prof. PhDr. Vladimíra Dvořáková, CSc., druhou prof. PhDr. Ludmila Malíková, Ph.D.

Autoři: Lubomír Brokl, Petr Drulák, Pavol Frič, Martin Gregor, Dušan Hendrych,
Miroslav Hroch, Hynek Jeřábek, Karel Kouba, Oldřich Krulík, Michal Kubát,
Jan Kysela, Tomáš Lebeda, Milan Nakonečný, Miroslav Novák, Martin Potůček,
Petr Skalník, Marek Skovajsa

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže
a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu
Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023

Edice SLON – Studijní texty, 50. svazek / řídí Helena Kubátová, Alena Miltová
a Jiří Ryba

Redakce Alice Dudáková a Jiří Ryba
Grafická úprava a obálka studio Designiq
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první elektronické, podle třetího tištěného (v Karolinu prvního)

© Univerzita Karlova, 2023

© Lubomír Brokl, Petr Drulák, Pavol Frič, Martin Gregor, Dušan Hendrych,
Miroslav Hroch, Hynek Jeřábek, Karel Kouba, Oldřich Krulík, Michal Kubát,
Jan Kysela, Tomáš Lebeda, Milan Nakonečný, Miroslav Novák, Martin Potůček,
Petr Skalník, Marek Skovajsa, 2023

Editor © Miroslav Novák, 2023

Foreword © Miloslav Petrušek – heirs, 2023

Introduction © Luděk Sekyra, 2023

ISBN 978-80-246-5539-0

ISBN 978-80-246-5555-0 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

od roku 2021 součást Nakladatelství Karolinum

Mattei Dogan (1920–2010) a jeho práce mě doprovázejí od dob mého doktorského studia na Ženevské univerzitě dodnes a za mnoho jim vděčím. Proto jsem památce tohoto významného politického sociologa věnoval první vydání této knihy.

Toto druhé vydání, které je rozšířené a doplněné, věnuji památce vynikajícího politického sociologa **Giovanniho Sartoriho** (1924–2017), jehož práce jsou pro mě už od doby doktorského studia neocenitelnou inspirací a které doporučuji všem, kdo se chtějí vážně zabývat politologií.

OBSAH

Výzvy politické vědy / 1

LUDEK SEKYRA

Tři cesty české politické vědy / 17

MILOSLAV PETRUSEK

Editorův úvod / 22

Editorův dovětek ke druhému, rozšířenému vydání / 25

Dovětek editora ke třetímu vydání knihy / 26

Část první

POLITIKA POHLEDEM RŮZNÝCH DISCIPLÍN / 27

Politika a politologie: úvod do politické vědy / 28

MIROSLAV NOVÁK

1. Politická věda, její rozdělení a geneze / 28
2. Co je politika / 41
3. Politická teorie / 44
4. Dvě pojetí politické vědy / 51
5. Rozdíl mezi politikem a úředníkem
a snahy o jeho zrušení / 58
6. Konflikt, soutěž a politické strany / 60

Politika a filosofie: úvod do politické filosofie / 82

MAREK SKOVAJSA

1. Úvod / 82
2. Klasická politická filosofie: Řecko a Řím / 84
3. Křesťanství / 89
4. Republikanismus / 91
5. Základy moderní politické filosofie – Machiavelli,
Hobbes, Locke, Rousseau / 92

6. Současná politická filosofie / 101
  - 6.1 Konzervatismus / 102
  - 6.2 Utilitarismus a klasický liberalismus / 107
  - 6.3 Egalitární liberalismus / 110
  - 6.4 Neoliberalismus a libertarianismus / 113
  - 6.5 Komunitarianismus / 117
  - 6.6 Marxismus / 120
  - 6.7 Feministická politická filosofie / 125
7. Závěr / 128

Politika a psychologie: úvod do politické psychologie / 136

MILAN NAKONEČNÝ

1. Úvod / 136
2. Předmět politické psychologie / 137
3. Model politického chování / 142
4. Z historie politické psychologie / 148
5. Politické postoje / 158
6. Politická socializace / 160

Politika a antropologie: úvod do politické antropologie / 167

PETR SKALNÍK

1. Úvod / 167
2. Paradigmata a metody / 172
3. Civilizace, modernita a globalizace / 175
4. Antropologie práva / 179
5. Závěr / 180

Politika a právo: úvod do ústavního práva / 187

JAN KYSELA

1. Úvod / 187
2. Právo v kontextu versus autopoiesis / 189
3. Předmět právní a politické vědy: shody a odlišnosti / 193
4. Prolnutí politologických a právních konceptů / 199
5. Metajuristické pojmy v právu na příkladech suverenity a demokracie / 201
6. Revoluce, právo na odpor, občanská neposlušnost / 204
7. Ústavní konvence / 207
8. Justice, „politická justice“, „politizace justice“ / 208
9. Tvorba práva / 210

Politika a geografie: úvod do politické geografie / 218

OLDŘICH KRULÍK

1. Stručná definice a geneze oboru / 218
2. Předmět zkoumání současné politické geografie / 220
3. Konkrétní dílčí témata oboru / 225
  - 3.1 Politická geografie regionů / 225
  - 3.2 Politickogeografické faktory / 233
  - 3.3 Politická geografie hranic / 237
  - 3.4 Politická geografie oceánů a moří / 239
  - 3.5 Politická geografie vesmíru / 239
  - 3.6 Politická geografie hlavních měst (a velkoměst) / 240
  - 3.7 Morfologie státu / 244
  - 3.8 Politická geografie zvláštních útvarů / 249
  - 3.9 Volební politická geografie (politická geografie volebních procesů) / 252
  - 3.10 Politická geografie horizontálního (politicko-územního) uspořádání státu / 256
  - 3.11 Politická geografie dopravy / 258
  - 3.12 Politická geografie surovin a pitné vody / 260
  - 3.13 Využívání map v bezpečnostní oblasti / 262
  - 3.14 Politická geografie tzv. domorodých národů / 262

Politika a ekonomie: úvod do ekonomických analýz politiky / 272

MARTIN GREGOR

1. Úvod / 272
2. O čem ano a o čem ne? / 275
  - 2.1 Dvojí ekonomie politiky / 275
  - 2.2 Metodické přístupy / 276
3. Historie / 279
4. Příklady / 284
  - 4.1 Rozpočtové procedury / 284
  - 4.2 Strategický deficit / 286
5. Závěr / 291

Politika a historická věda: politika očima historika / 298

MIROSLAV HROCH

1. Vztah historické vědy či vztah historika k politice doby, v níž žije / 299

- 1.1 Jak ovlivňuje dobová politika historika a jeho pohled na minulost? / 301
- 1.2 Právě současné dějiny tvoří jakýsi můstek k opačné stránce vztahu: jak působí historik na politiku? / 305
2. Vztah historické vědy k politickým dějinám / 307
3. Politická věda očima historika a historických věd / 309
4. Zájem politiky o minulost, o historii / 310

Část druhá

VYBRANÉ PODOBORY POLITICKÉ VĚDY / 315

Pojmový úvod do komparativní politologie / 316

MIROSLAV NOVÁK

1. Co je komparativní politologie a co je komparativní metoda? / 316
2. Lze vůbec smysluplně srovnávat? / 324
3. Geneze komparativní politologie / 332
4. Od případových studií ke globálním korelativním analýzám / 338
5. Druhy komparací podle cíle / 344
6. Millovy metody / 348
7. Základní strategie komparace / 354
8. Závěr: Jaké místo má mít metodologie v komparativní politologii? / 358

Úvod do mezinárodních vztahů / 375

PETR DRULÁK

1. Úvod / 375
2. Klasikové myšlení o válce a míru / 377
3. Velké debaty v mezinárodních vztazích / 380
  - 3.1 Realismus a idealismus / 380
  - 3.2 Scientismus a tradicionalismus / 383
  - 3.3 Od paradigmat k neo-neosyntéze / 385
  - 3.4 Racionalisté a reflektivisté / 389
4. Hlavní témata současného výzkumu / 391

Úvod do veřejné politiky / 398

MARTIN POTŮČEK

1. Úvod / 399
2. Vývoj veřejné politiky ve světě a u nás / 400
3. Disciplinární ukotvení veřejné politiky / 402
  - 3.1 Veřejná politika mezi sociálními vědami / 402
  - 3.2 Veřejná politika a politologie / 403
4. Veřejná politika jako vědní disciplína / 404
5. Veřejná politika jako sociální praxe / 404
6. Hodnotové základy veřejných politik / 406
7. Klíčové koncepty veřejné politiky / 408
  - 7.1 Veřejné zájmy / 408
  - 7.2 Míra racionality v řízení společnosti / 410
  - 7.3 Tři úrovně analýzy: polity, policy, politics / 411
  - 7.4 Vládnutí / 411
    - 7.4.1 Víceúrovňové vládnutí / 412
    - 7.4.2 Regulátory – trh, stát, občanský sektor – a média / 413
    - 7.4.3 Síť aktérů / 418
8. Teorie / 419
9. Metody / 421
10. Globální vládnutí / 421
11. Globální veřejná politika / 423
12. Závěr / 424

Úvod do správní vědy / 433

DUŠAN HENDRYCH

1. Počátky studia správy v Evropě / 433
2. Studium správy v USA / 435
3. Renesance správní vědy v Evropě / 439
4. Vymezení správní vědy / 439
5. Správní politika. Teorie reformy / 443
6. Dobrá správa / 444
7. Správní věda a management / 445
8. Závěr / 447

Část třetí

VYSVĚTLUJÍCÍ KVALITATIVNÍ A KVANTITATIVNÍ METODY V POLITICKÉ VĚDĚ / 451

Kvalitativní metody příčinného usuzování v politologii / 452

KAREL KOUBA

1. Úvod / 452
  - 1.1 Proč srovnávat? / 456
  - 1.2 Co srovnávat? / 457
  - 1.3 Jak srovnávat? / 459
2. Kontrolované srovnání / 462
  - 2.1 Prostorové srovnání / 463
  - 2.2 Longitudinální srovnání / 466
  - 2.3 Kontrafaktuální srovnání / 469
3. Alternativy ke kontrolovanému srovnání / 472
  - 3.1 Jednopřípadové studie / 474
  - 3.2 Sledování procesů / 477
  - 3.3 Metoda kongruence / 480
4. Závěr / 484

Analytický výzkum a kvantitativní metody v politologii a sociologii / 491

HYNEK JEŘÁBEK

Úvod / 492

1. Příprava výzkumu / 492
  - 1.1 Výzkumný problém / 492
  - 1.2 Konceptualizace, operacionalizace a měření / 493
  - 1.3 Znak (proměnná) a jeho úloha ve výzkumu / 497
  - 1.4 Definice znaku = proměnné / 499
  - 1.5 Klasifikace znaků / 500
2. Proces výzkumu (tři základní rozhodnutí: strategie výzkumu, výběrový postup a volba metod sběru dat) / 502
  - 2.1 Výběrový postup / 502
    - 2.1.1 Pravděpodobnostní výběry / 503
    - 2.1.2 Nepravděpodobnostní výběry / 505
  - 2.2 Strategie výzkumu (research design) / 509
    - 2.2.1 Jednorázové výběrové šetření / 509
    - 2.2.2 Opakované výběrové šetření / 509
    - 2.2.3 Panelové šetření / 510
    - 2.2.4 Případová studie / 511

- 2.3 Krátké zamyšlení nad metodami sběru dat / 512
- 3. Analýza dat / 514
  - 3.1 Přírodní a společenské vědy: experiment a jiné možnosti / 514
  - 3.2 Survey analysis – neexperimentální metoda testování příčinných souvislostí / 515
  - 3.3 „Public opinion poll“ versus „survey analysis“ / 516
  - 3.4 Model elaborace jako princip kauzální analýzy a jako základ survey analysis / 517
    - 3.4.1 Postup elaborace / 519
    - 3.4.2 Opakování – potvrzení původního vztahu / 519
    - 3.4.3 Vysvětlení – odhalení falešné korelace / 520
    - 3.4.4 Interpretace – odhalení chybějícího kauzálního členu / 520
    - 3.4.5 Specifikace – interakční efekty / 521
- 4. Závěr / 522

Kvalitativní srovnávací analýza (QCA) a konfiguratívni metody v politologii / 527

KAREL KOUBA

- 1. Metodologická východiska QCA / 530
  - 1.1 Nutné a postačující podmínky / 533
  - 1.2 Základní booleovské operace / 537
- 2. Postup při kvalitativní srovnávací analýze (QCA) s ostrými množinami / 540
  - 2.1 Identifikace podmínek a případů / 540
  - 2.2 Pravdivostní tabulka / 541
  - 2.3 Logická minimalizace / 544
  - 2.4 Implikace / 545
  - 2.5 Interpretace / 547
- 3. Postup při fuzzy analýze pomocí QCA / 547
  - 3.1 Téměř nutné a postačující podmínky / 549
  - 3.2 Logické operace u fuzzy množin / 551
  - 3.3 Analýza výkonu českých krajských vlád / 552
  - 3.4 Operacionalizace a kalibrace / 555
  - 3.5 Konfiguratívni analýza / 556
  - 3.6 Výsledky analýzy / 559
- 4. Možnosti využití metody QCA / 561

Příloha: nástroje k měření volebních výsledků a vlastností stranických systémů / 569

TOMÁŠ LEBEDA

1. Proporcionalita a reprezentace / 570
  - 1.1 Loosemore-Hanbyho index / 570
  - 1.2 Roseův index / 571
  - 1.3 Raeův index / 572
  - 1.4 Least squares index / 573
  - 1.5 RR index / 574
  - 1.6 Index reprezentace / 575
2. Fragmentace stranického systému / 576
  - 2.1 Index parlamentní fragmentace / 576
  - 2.2 Index volební fragmentace / 577
  - 2.3 Index efektivního počtu parlamentních stran / 577
  - 2.4 Index efektivního počtu volebních stran / 578
  - 2.5 Index agregace / 578

Část čtvrtá

VELKÁ TÉMATA POLITIKY / 581

Intermediarita zájmů a její role ve společenském a politickém systému / 582

LUBOMÍR BROKL

1. Zájmy, intermediarita, politika / 583
2. Obtíž definování a badatelské operacionalizace zájmu / 584
3. Fungování procesu uspokojování zájmů / 585
4. Sféry, procesy a aktéři intermediárního a rozhodovacího systému demokratické společnosti / 586
  - 4.1 Schéma a jeho popis. Zavedení tématu / 586
  - 4.2 Proces zprostředkování zájmů / 588
  - 4.3 Etapy intermediárního procesu / 589
  - 4.4 Horizontální vstupy do vertikálního intermediárního procesu / 590
  - 4.5 Aktéři dominující v jednotlivých sférách intermediárního procesu / 591
  - 4.6 Typologické rozlišení intermediárních aktérů / 593
  - 4.7 Veřejnost a veřejné mínění v intermediárním prostoru / 595
5. Intermediární proces, politické a společenské systémy / 596

- 5.1 Intermediární princip zastupitelské demokracie. Poslanec je reprezentant, nebo delegát? / 597
- 5.2 Obtíže politické parlamentní demokracie a korporativní tlak / 599
- 5.3 Obtíže hlavních intermediárních aktérů – politických stran / 601
- 5.4 Korporativismus, státní korporativismus a neokorporativismus 20. století / 603
- 6. Zánik tématu? / 604

Strany a stranické systémy / 610

MIROSLAV NOVÁK

- 1. Co jsou politické strany a jak se liší od nátlakových skupin / 611
- 2. Vznik politických stran podle Maurice Duvergera / 614
- 3. Organizace a typy politických stran / 617
- 4. Velikost stran: od stran s většinovým posláním k malým stranám / 622
- 5. Co jsou stranické systémy / 628
- 6. Stranické systémy bez svobodné soutěže / 629
- 7. Klasické typologie pluralitních stranických systémů: Duverger, Blondel a Sartori / 632
- 8. Novější pokusy o typologie stranických systémů / 641
- 9. Sociální třídy, náboženství a systémy politických stran / 644
- 10. Volební systémy a systémy stran / 646
- 11. Stranické systémy, typy vlád a koalic v parlamentních režimech / 652
- 12. Stranické systémy a opozice / 657
- 13. Závěr / 665

Volební systémy / 673

TOMÁŠ LEBEDA

- 1. Úvod / 673
- 2. Většinové systémy / 676
  - 2.1 Jednokolové většinové systémy / 677
    - 2.1.1 Jednokolové systémy s kategorickým hlasem / 677
    - 2.1.2 Jednokolové systémy s ordinálním hlasem / 680
  - 2.2 Vícekolové systémy / 685
- 3. Systémy poměrného zastoupení / 687
  - 3.1 Listinné poměrné systémy (List PR) / 687

- 3.1.1 Velikost obvodů / 687
- 3.1.2 Volební formule / 689
- 3.1.3 Uzavírací klauzule, kvórum / 695
- 3.1.4 Počet úrovní volebních obvodů, počet skrutinií a jejich charakter / 696
- 3.2 Jednojmenné přenosné hlasování (STV) / 699
- 4. Smíšené systémy / 700
  - 4.1 Systémy nezávislé kombinace / 702
  - 4.2 Systémy závislé kombinace / 703
- 5. Volební systémy a stranické systémy / 704

Mezinárodní diskuse o problematice utváření moderního národa / 714

MIROSLAV HROCH

- 1. Problém definice / 715
- 2. Náhledy na nation, nationality, nationalism v 19. století / 715
- 3. Určení národa a nacionalismu ve druhé polovině 20. století / 717
- 4. Spor o hodnocení nacionalismu / 720
- 5. Proč právě národ a nacionalismus? Pokusy o historický výklad / 722
- 6. Historické předpoklady aneb dědictví minulosti / 723
- 7. Etnické kořeny národní existence / 724
- 8. Národ a nacionalismus jako projevy či důsledky modernizace / 725
- 9. Národně relevantní zájmový rozpor / 726
- 10. Psychologická, kulturní a emocionální manipulace / 726

Formování moderního národa v Evropě / 730

MIROSLAV HROCH

- 1. Výchozí situace vývoje k modernímu národu / 731
  - 1.1 Státní národ / 732
  - 1.2 Národní hnutí / 734
  - 1.3 Typologie národních hnutí / 737
- 2. Faktory ovlivňující úspěch národního hnutí / 738
  - 2.1 Okolnosti nástupu národního hnutí / 739
  - 2.2 Předpoklady úspěchu národní agitace / 739
  - 2.3 Sociální komunikace a mobilita / 740
  - 2.4 Modernizace a zájmový rozpor / 742

O empirických teoriích demokracie / 745

MIROSLAV NOVÁK

1. Úvod / 745
2. Tři transformace demokracie podle Roberta Dahla / 747
3. Schumpeterova neklasická teorie demokracie / 753
4. Typy a modely demokracie podle Arenda Lijpharta / 762
5. Závěrem: tři způsoby, jak sladit reprezentativitu s akceschopnosti / 767

Demokratické politické režimy / 786

MICHAL KUBÁT

1. Jak chápat politický (demokratický) režim / 786
2. Problém klasifikace režimů na příkladu parlamentarismu a prezidencialismu / 788
3. Nejasnosti ohledně poloprezidentského režimu / 793
4. Hledání „nejlepšího“ režimu / 796
5. Středoevropský a východoevropský dovětek / 800
6. Závěr / 804

Nedemokratické politické režimy / 813

MICHAL KUBÁT

1. Úvod / 813
2. Totalitarismus a totalitární režim / 814
3. Definice totalitárního režimu / 816
4. Diskuse o totalitarismu / 819
5. Jak chápat a definovat autoritářský režim / 822
6. Kritika autoritarismu a jeho vztah k politické praxi / 824
7. Typologie autoritářských režimů / 825
8. Posttotalitární, nebo kvazitotalitární režim? / 827
9. Nové formy politických režimů v nedemokratickém politickém systému / 830
10. Závěr / 832

Politická korupce a politický klientelismus / 840

PAVOL FRIČ

1. Úvod / 840
2. Dilemata definování korupce / 842
  - 2.1 Klasické chápání korupce / 842

- 2.2 Behaviorální definice / 843
- 2.3 Holistické definice / 846
- 3. Politická korupce / 851
  - 3.1 Patologie politiky / 851
  - 3.2 Parametry variability politické korupce / 852
  - 3.3 Korupční trojúhelník / 856
- 4. Mechanismy a příčiny politické korupce / 859
  - 4.1 Politický klientelismus / 859
  - 4.2 Hledání příčin politické korupce / 861
  - 4.3 Marketingový styl politiky jako brána k úspěchu i korupční past / 864
- 5. Boj proti politické korupci / 867
  - 5.1 Životaschopnost politické korupce / 867
  - 5.2 Typy protikorupčních strategií / 868
  - 5.3 Zaměření strategie boje proti politické korupci / 871
- 6. Závěr / 873

Medailonky editora a ostatních spoluautorů / 885

Summary / 894

Jmenný rejstřík / 896

Věcný rejstřík / 905

VÝZVY POLITICKÉ VĚDY

Politická věda a studium politiky se dotýkají nás všech, a to nejen proto, že člověk je v duchu slavného Aristotelova postřehu politickým tvorem, ale i proto, že politika rozhoduje o alokaci společných zdrojů a formuje veřejný prostor. Politika byla a je stále nejcivilizovanějším a nejpříjemnějším způsobem řešení konfliktů. Tudíž se předpokládá, že by měla ztělesňovat klíčové morální a společenské principy, jako jsou svoboda, rovnost, reciprocita, spravedlnost či altruismus. Jen tak může být svorníkem nejen politického, ale i hodnotového společenství a reprezentovat legitimní veřejný zájem, ne pouhý souhrn ekonomických a sociálních priorit jednotlivců, ne pouhou změť soukromých konfliktů, které devastují politický prostor i konsenzus uvnitř komunity.

Zakladatel moderní koncepce politiky Machiavelli chtěl učit její tvůrce, „jak nebyť dobrý“, a oddělil tak politiku od morálky. I pod vlivem vlastních zkušeností dospěl k názoru, že předmětem politiky je moc, snaha ji získat a udržet. Politika je v tomto pojetí performance, herecké umění s mocenskými motivy. Stačí však taková vize politiky tváří v tvář novým výzvám, kterým čelí liberální řád? Není toto pojetí politiky příčinou mnohých dnešních strastí? Politika nemůže být identická s morálkou, neboť ji definičně vymezuje „péče“ o moc a „péče“ o skutky, čin a jednání. Řečeno s Kantem je „těžkým uměním“, nicméně „pravá politika nemůže učinit jediný krok, aniž by předem vzdala poctu morálce...“.

Důvodů, proč liberální model založený na demokratické legitimitě je ohrožen, je ovšem povícero. Svou roli nepochybně sehrál rozvoj internetu a sociálních médií jako nejvlivnějších komunikačních platforem současnosti, v nichž na rozdíl od tradičních médií neexistuje kontrola obsahu a často vládne anonymita falešných zpráv. V jiném kontextu než v totalitních režimech se zde vynořuje otázka pravdy ve veřejném diskursu, jenž se stal složitým komplexem s prolínáním virtuální off-line dimenze s reálnou on-line dimenzí, a bude nutné vynaložit značné úsilí, aby se v tomto prostředí pravda nestala vzácným artiklem. Převažuje atmosféra, v níž se stále

dominantnější formou politické komunikace stává populismus. Jeho nositelé se primárně vydávají za autentické reprezentanty lidu a úspěšně atakují a marginalizují často strnulou strategii tradičních hodnotových stran. Tyto útoky se nezřídka inspiroují u autoritářských režimů, které vydávají monopolizaci a konzervaci moci za příkladnou stabilitu a její cirkulaci za projev chaosu.

II | Varovný je rovněž růst nerovnosti v západních společnostech, jejímž důsledkem je destrukce a deziluze středních vrstev, zejména v zemích s anglosaskou tržní kulturou. Projevuje se to radikalizací a příklonem k negativistickému populismu. Alarmující nerovnost také zrodila moderní oligarchii, pro niž je nerovnost zdrojem ekonomického vlivu. Jejím skutečným, avšak mnohdy umně zastřeným zájmem je ochrana vlastního bohatství. Za proklamovanou příčinu nerovnosti a za nepřátele národa jsou pak označováni migranti, minority, globalizace nebo liberální politika. Snahy části oligarchie a jejích politických výhonků opanovat moc nás s palčivou naléhavostí vracejí k problému, jak ji demokraticky kontrolovat, k otázce, zda my máme moc, nebo moc má nás, jež trápila již liberály v čele s Tocquevillem. Konečně se ukazuje, že i liberální ikona meritokracie může být dvojsečná, pokud více než sociální mobilitu implikuje uzavřenou kontinuitu elit. Velkým tématem je role nových technologií, zrod „sledovací společnosti“ (surveillance society), která umožňuje veřejné autoritě kontrolu individuálních životů. Zároveň se globální migrační vlny stávají trvalým fenoménem a posouvají do centra politické i teoretické pozornosti problém tolerantní kulturní a náboženské identity, která by měla být spíše inkluzivní než divizivní, tedy vylučující ty, kdo ji plně nesdílejí. Tolerance se stává podmínkou soudržnosti v multikulturních společnostech. Radikální růst vzdělanostní úrovně žen kromě jiného zasazuje do nového kontextu jejich roli ve společnosti i mnohavrstevnou genderovou identitu. A v neposlední řadě je zde problém vztahu k budoucím generacím, vůči nimž máme morální závazek předat jim spravedlivé instituce a jejichž životy mohou být negativně ovlivněny nezodpovědnou environmentální a biotechnologickou politikou.

Žijeme v době hluboké polarizace, politická věda a její filosofické odnože by se tudíž měly soustředit nejen na empirické, exaktní analýzy faktů, ale rovněž zdůraznit normativní interpretaci principů, které pomohou rozpolcené veřejnosti nalézt ztracený minimální konsenzus a ukotvit se v občanské společnosti, jež je primárním zdrojem demokratické legitimacy. Normativní přístup je důležitý pro univerzální formulaci zásad, které mají jednotící funkci, podporují sociální kohezi a stabilitu institucí, neboť jejich autorita je primárně

založena na reciproční spravedlnosti, na spojení morální reciprocity s politickou spravedlností.

Nejvlivnějším dědictvím 20. století je zřejmě Rawlsova politická koncepce spravedlnosti jako základ přijatelného liberálního konsenzu. Spravedlnost je však někdy jednostranná a z jistého úhlu pohledu může být štěpící, rozdělující, výhodná pouze pro ty, kdo na ni mají větší vliv. Domnívám se, že princip reciprocity aplikovaný ve všech svých dimenzích je kardinálním faktorem společenské soudržnosti. Proto musí být reciprocity morálním východiskem spravedlnosti jak ve své symetrické podobě (například jako participace na veřejném životě otevřené a inkluzivní společnosti, které její členové oplácejí to, že jim poskytuje vzdělání či nabízí jinou formu sociální integrace), tak rovněž v asymetrické podobě, tedy ve formě péče o budoucí generace, jež aktuálně nemohou společnosti nic oplácet, lze však předpokládat, že tak učiní v budoucnu, až si osvojí reciproční postoj, který vždy respektuje nárok toho druhého i generací příštích. Taková univerzální reciprocity je výrazem morální autonomie a respektu k důstojnosti člověka. Právě v politice jsou vzácné autonomní postoje, jednání v souladu se svědomím, touha po přesahu nebo – v nejsilnější Patočkově formulaci – schopnost „vzmachu“.

Tato kniha je v českém kontextu počinem záslužným, přínos je o to větší, že se jedná o učebnici, a za to náleží jejím autorům a editorům dík. Doufám, že přispěje k obecnějšímu povědomí, že politika by měla být primárně předmětem exaktního studia, neboť přesto, že je „skrovnější částí života duchovního“ (Masaryk), je zásadním společenským fenoménem, který utváří prostředí, jež veřejně sdílíme s ostatními.

Jsem rád, že má nadace mohla podpořit vydání tohoto díla, a věřím, že jak čtenáři a studenti, tak aktivní politici v ní naleznou nejen podněty k zamyšlení, ale i odpovědi na palčivé výzvy současnosti.

Luděk Sekyra
člen Americké asociace politických věd (APSA)

OSOBNÍ ZAMYŠLENÍ ÚVODEM K ČESKÉMU POLITOLOGICKÉMU KOMPENDIU

| 17

Upřímně si pokládám za čest, že smím uvést několika slovy knihu, která může (a kéž by tomu tak bylo) znamenat pedagogický a didaktický – o odborném nemluvě – zlom ve vývoji české politologie po roce 1989. Poprvé se totiž podařilo shromáždit vysoce kvalifikované autory a motivovat je k tomu, aby napsali texty, jež se podřizují nikoliv vlastnímu, osobnímu tématu, či dokonce vlastní tematické libůstce, ale přesně vymezenému rámci koncepčnímu, teoretickému a didaktickému. Výsledek, který má čtenář v ruce, bude nepochybně předmětem diskusí, snad i svárů, v každém případě ale chci věřit, že i nepochybným důvodem k tvorbě alternativ – ať už koncepčně ucelených, či pouze partikulárních.

Sám nejsem „politolog“, sdílel jsem nicméně po celý svůj profesní život premisu, jež je vyslovena v úvodu, že *politická sociologie a politická věda* se do značné míry překrývají, jsou si vzájemně inspirací metodologickou, pojmoslovnou i problémovou. Bylo tomu tak nepochybně odedávna, dokonce v dobách, kdy sociologie ještě neměla jméno. Aniž bych vstupoval do hájemství filosofie politiky (pomímám tedy myslitele antické i třeba Augustina Aurelia), myslím, že prapočátky tohoto splývání a stýkání lze najít nesporně u Tocquevilla, snad již u Vica, později v každém případě u Marxe a nepochybně u Comta. Sám jsem se nicméně s politickou vědou seznámil – budiž mi ta osobní reminiscence povolena – až při studiu Masaryka, s nímž jsem započal, kupodivu, za časů stalinských, a nikoliv ilegálně. Moudrý a vzdělaný Luboš Nový, který vedl mou diplomku o Masarykovi a povolil mi téměř nemožné – psát tak, že jsem směl (alespoň jsem si to myslel) překročit dobový stín intelektuálního temna (psal se rok 1958). Četl jsem tedy již tehdy i Masarykovy rané práce, dnes reeditované, které mě uchvacovaly nejen tím, jak zdůrazňovaly význam a smysl sociologie, ale i tím, jaký význam a smysl sociologii Masaryk tehdy (a celý život) připisoval.

Základní teze mě v době, kdy jsme byli obklopeni duchovní tmou a vedeni slepci k okraji propasti pod záminkou „vědeckého řízení společnosti“, prostě oslňovala: politika opravdová musí stát na dvou pevných základech, na poznávacím základě vědeckém, jež tvoří sociologie, a na základě mravním, jehož bází je „ucelený názor světový“ (arciže nikoliv marxistický). Nerozpoznal jsem tehdy ještě zdaleka míru utopičnosti Masarykovy vize, i když jsem její comtovský prapůvod rozeznal vcelku spolehlivě. Přes Masaryka jsem se dostal ke Spencerovi, Millovi, Durkheimovi, ale zejména klasickým „českým“ zdrojům, k Havlíčkovi zejména. Stylizoval bych se však do role vševěda, kdybych tvrdil, že jsem utopičnost té vize rozpoznal alespoň již u Beneše – u Beneše je totiž omylnost předpokladu „vědecké politiky“ již tak frapantní, že netřeba pro to snášet důkazy.

Onen „mezičas“, který nám byl dán dvacetiletím 1918–1938, byl obdobím z hlediska politické vědy relativně plodným – vznikly práce, jež si dodnes uchovávají hodnotu trvalou, myslím především na Engliša a Rádlu, ale i tragického Kalandru, politický rozměr měly přece i studie Šaldovy (již v *Juvenilích* objevil pro nás nejen Taina a Milla, ale zejména Quételeta, v pozdní *Těžké knize* kultivovaně polemizuje s Masarykem) a Čapkovy, ovšemže i Jana Mertla dlužno připomenout, jakkoliv nešťastný byl jeho životní příběh – on k nám totiž uvedl Webera a přeložil *Politiku jako povolání*. Zdá se, že jsme tehdy byli národ politicky myslící a snad i proto tehdy relativně navýsost demokratický.

Po období politického dusna a teroru i intelektuální zatuchlosti se pro mě – a jistě nejen pro mě – rozevírala opona vědění, jakkoliv jen na krátký čas. Zde připomenou epizodu pro tu dobu příznačnou. Kromě toho, že oficiálně vycházely překlady některých významných prací západních autorů (Mills, výbor z frankfurtské školy, jakkoliv nevalný, Riesman aj.), vydával Pavlem Machoninem vedený *Ústav sociálně politických věd Karlovy univerzity* tzv. *Vědecké informace*, což byly solidní, zhruba dvoustránkové brožury – sice „pro vnitřní potřebu“, ale tehdy tu vnitřní potřebu pociťovali mnozí, nejen pracovníci ústavu. V tom dnes bibliofilském tisku vycházela samostatná řada „Politická věda“, kde mj. vyšel překlad z Dahrendorfa, vybraná hesla ze západoněmeckého politologického slovníku, dokonce text „renegáta Djilase“, výbor z Marcuseho, výbor z klasického sporu o metodu mezi Adornem, Habermasem, Popperem a Appelem, silně bylo zastoupeno americké levicové politologické myšlení (jež, jak je obvyklé, oficiální moc pokládala za nebezpečnější než „otevřené antimarxisty“).

Přítrž této dočasné duchovní idyle udělala normalizace. Politologie byla nahrazena vědeckým komunismem, který ostatně nikdy

nebyl zrušen, ani v letech, kdy se naše společnost liberalizovala. Tento jakýsi kvazimarxistický komplement k západní politické vědě byl – a nerad používám silných slov – vskutku jen snůškou blábolů, které se ovšem nakonec dostaly na piedestal akademické vědy jako samostatný studijní obor.

V době normalizace jsem si získal drobnou zásluhu o budoucí svobodnou politickou vědu tím, že v brněnské skupině *Prameny* jsme pod vedením Jiřího Müllera a ve spolupráci s dnes již zesnulým pilným překladatelem, sociologem a andragogem Vladimírem Jochmannem, lingvistou profesorem Milanem Jelínkem, jeho ženou Janou a několika málo dalšími přáteli překládali a rozmnožovali řadu textů sociologických, filosofických a politologických. Zde nám přísluší nepochybně zásluha o překlad Popperovy *Otevřené společnosti a jejích nepřátel* (přeložili jsme 2. svazek o Marxovi), Tocquevilloy *Demokracie v Americe*, zejména ovšem prací Aronových – *Demokracie a totalitarismu* a *Eseje o svobodách*. Po pádu režimu mnohé z toho vyšlo v nově vzniklých nakladatelstvích – a my jsme se rozešli budovat „nový svět“, v nějž jsme doufali a věřili a zejména spoléhali na jeho „otevřenost“ a naivně doufali, že... Ale na tu naivitu jsme vlastně neměli intelektuální právo – každá solidní kniha o politické vědě nás přece poučí o vnitřních problémech demokratických systémů (a nemusí to být zrovna Carl Schmitt) a leckde se dozvíme, že dokonce i ta nešťastná korupce není ani tak výjimkou jako spíše pravidlem a že ani svobodné volby mnoho obvykle nevyřeší. Nicméně – o tom všem je přece tato kniha, zde jen tichá zpověď doufajícího v zázraky, ale nakonec procitnuvšího bez jakéhokoliv sklonu k radikálnímu kriticismu či nihilismu.

Po třetí se politická věda nadechla u nás úplně svobodně po listopadu 1989. Došlo ke komickému paradoxu, kdy „vědečtí komunisté“ se naráz proměnili tu v politology, onde v sociology, jako by nikdy nebyli intelektuálními slouhy, kteří nezřídka mnohým ztrpčovali život a nikdy ničím ke skutečnému duchovnímu pohybu nepřispěli. Poznám, že někteří z nich dnes znovu vydávají militantní knihy, s nimiž nikdo nepolemizuje – snad je to dobře a snad ne, sám se rozhodnout neumím. Ale čtu-li v roce 2010, jak znovu šíříme „buržoazní puch“, není mi dobře...

Nastal tehdy, v roce 1990, optimální čas jednak k tomu, aby se revitalizovala skutečná politická věda jako institucionalizovaný akademický obor přesahující do veřejného prostoru, jednak k tomu, aby se začalo se systematickou přípravou nové, solidně odborně fundované generace politologů. Nebyl to úkol snadný – kontinuita oboru byla až příliš drasticky přerušena a potenciálních kvalifikovaných

učitelů byl naprostý nedostatek. Ukázalo se, že ani intenzivní politická práce v disentu, dokonce ani ta intelektuální (vydávání samizdatových textů) nebyla vždy dostatečnou kvalifikací pro systematickou pedagogickou a vědeckou činnost.

20 | Na *Fakultě sociálních věd*, kde jsem se stal druhým porevolučním děkanem, jsme založili katedru politologie jako jednu z klíčových kateder, profilujících novou fakultu předmětně i věcně. Byl jsem ale tehdy nucen vyslechnout také mnoho nabídek ze zahraničí přijíždějících exulantů, že obor postaví na nohy. Nicméně natolik jsem byl vzdělán i orientován, že jsem míru upřímnosti od stupně falše dokázal bezpečně rozlišit – některým prostě šlo jen o to, aby měli ve svém CV, že působili na *Charles University in Prague*... Jeden dokonce přišel s ideou, že celá fakulta by se měla napojit na německý intelektuální proud (nic proti němu – Sir Dahrendorf, Němec původem, nás kdysi při vydávání ilegálních *Pramenů* bez našeho vědomí účinně podporoval) a vyučovacím jazykem by se měla stát němčina. Byl to nápad sice pomýlený, ale leckdo byl ochoten mu dopřát sluchu, moudrý rektor Palouš nikoliv...

A tehdy se vrací z exilu do Čech *Miroslav Novák*, který vystudoval politickou vědu ve Švýcarsku, publikoval řadu statí, byl dobře jazykově vybaven a své odborné a vědecké služby včetně pedagogických nabídl skromně, bez velkých gest a jakýchkoliv postranních podmínek. Ne, nebylo to zdaleka tak samozřejmé, jak ta věta dnes zní. Právě on se stal významnou osobností nově zakládaného *Institutu politologických studií* a postupoval řádně a korektně po všech stupních akademických hodností, až se nakonec stal profesorem Karlovy univerzity v oboru politických věd – jako jeden vůbec z prvních. Jeho zásluhy o rozvoj oboru jsou nepominutelné – vím o tom vše podstatné, stál mi (řeceno s trochou starosvětské vznešenosti) věrně po boku v době, kdy nebylo tak úplně snadné leccos prosadit. Ale žijeme ve svobodné společnosti, v níž přece platí to masarykovské, že „demokracie je diskuse“. Tu diskusi uměl Novák vždycky vést na jedné straně korektně, věcně, noblesně a argumentovaně, na druhé straně ale s jistou neústupností a smyslem pro právo na názor – byť byl mnohdy diskutabilní. Diskutabilní ale nikdy neznamenalo nejasný a „zamlžený“, prostě byl ochoten vystavit se sporu a v tom sporu obstát nebo uznat pravdu protivníkovu. A to je přece vlastnost dnes tak vzácná, že již pro ni samu bychom si měli profesora Nováka vážít. Mnohdy jsem s ním nesouhlasil, na Arona máme asi názor dodnes odlišný, na Voegelinovi bychom se asi taky neshodli, což nám nebrání a nikdy nebránilo ve vzájemném porozumění a sdílené úctě.